

BIROn - Birkbeck Institutional Research Online

Aksoy, Yunus (2002) Türkiye'nin Omurgası Kırılıyor. İktisat dergisi (421-28), pp. 12-16. ISSN 1302-3535.

Downloaded from: <https://eprints.bbk.ac.uk/id/eprint/51209/>

Usage Guidelines:

Please refer to usage guidelines at <https://eprints.bbk.ac.uk/policies.html>
contact lib-eprints@bbk.ac.uk.

or alternatively

türkiye'nin omurgası kırılıyor

1-) Derinleşerek yinelenen krizlerin iki boyutu vardır. Birincisi, dönemler arası bütçeye uymayan siyasetçiler boyutu, ki burada kastedilen bütçe, bir ülkenin yıldan yıla hazırladığı bütçe değildir. Burada kastedilen bütçe, bir ülkenin dönemler arası bütçesidir. Yani siyasetlerin 3-4 yıllık görev süresini aşan, ülkenin uzun bir zaman dilimini kapsayan bir süre içindeki toplam tüketim ve üretim denklemdir. Elbette, dünyanın her yerinde olduğu gibi, hep aklımızın arkasında durması gereken dönemler arası bütçeyi bırakın kaale almayı, bunun ne olduğunun bile farkında olmayan siyasiler, önemli bir sorun olmuştur. Türkiye'de de bu son program çerçevesinde hedef gösterilmektedirler. Program, onların siyasi rant amaçlı hareketlerini kontrol etme üzerine dizayn edilmiştir. Üçüncü kuşak kriz analizini göz önüne alan tipik IMF programıdır. Ancak onların varlığı, sorunu anlayabilmemiz için yeterli değildir. Onlar sorunun ilk ateşleyicisi olabilirler. Krizlerin derinleşerek yinelenmesinin ardında ikinci bir faktör vardır ve bu faktör, siyasi çıkarıcılığın krizlerdeki rolünü ikincil öneme itmektedir.

İkinci sorun, 70'li yıllarda şekillenen ve 80-90'lı yıllarda dünya çapında kurumlaşan yeni paradigma ile ilgilidir. Kanımca dönemler arası bütçeye uymayan kötü veya artırıyıcı siyasi yönetimler, borç sorununun başlangıcını oluştursa bile, ülke iflasını kapiya getiren, derinleştiren, kısa dönemli sermaye akımlarıdır.

Biraz açarsak: Uluslararası makro iktisat teorisine göre, ülkeler tüketim hareketlerinde büyük sapmalar yaşamamak için uluslararası piyasalardan daha uygun şartlar altında (yerelden daha düşük reel faizle) borçlanabilirler. Bu yüzden her dönem, üretimin tüketime denk olmasına gerek yoktur. O anki tüketim eğiliminiz, yine o anki üretiminizin üzerindeyse, borçlanabilirsiniz. Bir dönem sonraki tüketiminizin ise üretiminizden az olması, borcunuzu faiziyle ödeyebilmeniz için şarttır. Eğer dönemler arası bütçenize uygun hareket ediyorsanız, yani dönemler arası üretim toplamınız, dönemler arası tüketim toplamınızı karşılıyorsa borçlanma olumsuz bir şey değildir. Son dönemde borcun üzerine oturma, ekonomi biliminde "Ponzi oyunu" olarak bilinen, son borcu ödememe diye bir şey yoktur. Eğer dönemler arası üretim, tüketimin

hep altında kalmışsa, gerekli üretim süreci değişikliklerini yapmamışsanız, iflas edersiniz.

Türkiye, Turgut Özal aracılığı ile sermaye liberalleşmesini gerçekleştirdiği 1989 yılından itibaren, üretimini arttırmadan tüketimini arttırarak sürekli borçlanmıştır. Borç ve faizleri, üretimi arttıracak yatırımlar aracılığı ile geri ödeme yerine, maliyetleri (reel faizleri) yükselterek, içeriden ve dışarıdan sağlanan yeni borçlanmayla (likidite) döndürmeye çalışmıştır. Her borç döndürme girişimi, reel faizi belirleyen risk primini yükseltmiştir.

Diğer bir deyişle, uluslararası kısa dönemli spekülâtif sermayeyi ülkeye çeken, 90'lı yıllar boyunca risk primleri aracılığı ile sürekli artan reel faiz taahhütleridir. Bu taahhütler, uzak kuşaklar arası (gelecekte günümüze) kaynak transferiyle bile ödenemez hale gelince, bu dev sermaye 2001 yılı Şubat ayında Türkiye'den çekilmiştir. Sistemi gerçek anlamda çökerten, ne varlıkları gerçekten de çok ciddi bir sorun olan ahlaksız politikacılar, ne de bu sermayenin Türkiye'den kaçmasıdır.

Sistemi gerçekte çökerten, vaat edilen akıl almaz reel faiz ödemelerini dönemler arası "yuvarlayabilme" amaçlı yeni açılan, fiyatı piyasa şartlarında belirlenen ve borçlanma için daha da akıl almaz reel faiz önerilen borçlanma sürecidir. Sistem, kendi kendini dolduran bir yapıya sahiptir. (Programın kendisine göre, faiz ödemeleri 1999 yılında vergi gelirlerinin yüzde 72'sini bulmuştu; 1990'da ise bu oran yüzde 31'di.) Kuşaklar arası kaynak transferi, "borcun ve faizlerinin çok uzak bir gelecekte bile olsa ödenebilmesinin" önü görülemez olunca, yabancı dev sermaye tarafından, test edilerek bitirilmiştir. Yetersiz döviz rezervli merkez bankası karşısında test başarılı olmuştur.

Yeni borçlanılan "artık bu son" IMF kaynaklı likiditeyle uluslararası spekülâtif sermaye, reel faiz farklılıkları aracılığı ile yeniden getirilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye'nin 1989'dan itibaren, borcunu döndürebilmek için, uluslararası ve güdük yerel sermayeye teklif ettiği akıl almaz reel faizler, dönem dönem yüzde 80'lere varmış ve sürekli olarak dünya piyasalarının üzerinde kalmıştır. Bunun nedeni, risk primidir.

Uluslararası piyasalar bazı kısa dönemli belirsizlik faktörleri yanında (enfasyon nedenli belirsizlik gibi), uzun dönemli olarak ülkenin son

Yunus Aksoy*

Sistemi gerçek anlamda çökerten, ne varlıkları gerçekten de çok ciddi bir sorun olan ahlaksız politikacılar, ne de bu sermayenin Türkiye'den kaçmasıdır.

* Dr.
Frankfurt ve
Leuven Üni.

borcunu gelecekte ödeyip ödeyemeyeceğini göz önüne alarak ülke bazlı risk primini hesaplarlar. Diğer bir deyişle, gelecekte, daha doğmamış kuşakların üretiminin, şu an hayatta olan kuşağın yarattığı borcu ödeyip ödemeyeceğinin olasılığını hesaplayıp yeni likidite için bir fiyat biçerler. Bu da "ülke iflas riskini" içeren risk primidir; reel faizin bir parçasıdır.

"Ülkenin iflas riski", risk priminin en azından Türkiye örneğinde en önemli boyutudur. Yani borçlanılan her yeni likidite, IMF'nin sağladığı boyutlu likidite de dahil olmak üzere, son ödenmesi gereken borcun ödenme tarihini daha da geriye atarak ülke iflas primini ve dolayısıyla risk primini yükseltmekte, reel faizleri dünya fiyatlarının çok üzerine çıkarmakta, uluslararası piyasalara çıkmayı, en azından uluslararası makro iktisat perspektifinden anlamsızlaştırmaktadır.

IMF Programı, işte burada kendi siyasi tercihini koymaktadır: Siyasileri hedef gösterek, 1989-2001 yılları arasında yaşanmış olan kuşaklar arası kaynak transferi sürecini, bilinçli veya bilinçsizce, iflas şartları oluşuna kadar sürdürülebilmeyi hedeflemektedir. Yani hedef, hangi şartta olursa olsun kısa dönemli sermaye liberalleşmesi tercihini, inanılmaz boyuttaki kaynakların kuşaklar arası (gelecekte günümüze) ve toplumlar arası dağılımını gelecekte kaynak akışı bitene dek sürdürmektir. Türkiye'nin sorunu, siyasilerin rant arayışının yanında, 1989 yılında, reel ve parasal altyapısı oluşturulmadan kurumlaşan kısa dönemli sermaye liberalleşmesinin bir türevidir kanımca.

2-) Kısa dönemli sermaye üzerinde disipline edici herhangi bir önlem alınmadıkça, krizler derinleşerek sıklaşacaktır.

Bunun üç temel nedeni olduğunu düşünüyorum. Birincisi, yukarıda belirttiğim gibi şu an uygulanan makro ekonomik manipülasyonların, reel faizlerin uzun dönemli belirleyeni olan ülke iflas riskini ve dolayısıyla risk primini düşüremeyecek olmasıdır. Reel faizler, borç ve faizlerini ödemek için gerekli olan büyüme oranının üzerinde kaldıkça, ki Türkiye'de bu ikisi arasındaki fark 12 senedir inanılmaz boyutlardadır, ülkenin sağlıklı büyüme çabası çökmeye mahkumdur. Akıl almaz boyuttaki reel faizler var oldukça, ülkenin üreten kurumları da üretkenlik yatırımları yapmak yerine finansal getiriye yönelecektir. Normal şartlar altında, uluslararası finans piyasalarında yerel piyasa fiyatlarının altında borçlanılan likidite, yatırımlar için reel ekonomiye ucuz kaynak olabilir.

Türkiye örneğinde ise, tam tersine, reel ekonomiyi kurutucu bir rol üstlenmektedir.

Bir örnek vereyim. Yıllık reel faizlerin yüzde

40 olduğu bir ortamda yatırım yaparak üretkenliği arttırmak, taş çatlasa yüzde 10 gelir artışı sağlayabilir. Holding yapısı altında hem reel, hem de finans sektöründe aktif olan özel sektörün tercihi, elbette gelecekte bu borcun ödenmesi için yatırım yaparak üretimi arttırmak yerine gelecekte günümüze kaynak transferi olacaktır. Diğer deyişle, bu şartlar altında, kendi çıkarını düşünen ve rasyonel davranan her şirket, üretim yerine reel faize yönelmelidir, ki Türkiye'de böyle olmaktadır. Buradaki sorun ise, şirketlerin şu anki gelirinin üretimlerinden değil, gelecek kuşakların gelecekte ödeyeceği vergilerinden oluşmasıdır. Diğer yandan da bu süreç, üretim sürecini kurutarak "ülke iflas riskini" arttırmaktadır. Yani yine uluslararası makro iktisada tamamen ters düşen bir mantık işlemektedir. Uluslararası likidite, ülkenin üretim ihtiyacı için gerekli üretkenlik yatırımlarını kurutmaktadır (crowding out). Bu ortamda istenen uzun dönemli (fiziki) yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesini beklemek pek anlamlı değildir.

Ülke, bütün enerjisini, zaten detay boyutlardaki insana yatırımdan, yani eğitim, sağlık, altyapı gibi yatırımlardan, gelecekteki üretimi yapacak, şu an hayattaki kuşağın yarattığı borcu ve faizlerini ödeyecek olan insana yapılması gereken yatırımlardan kısarak, borç ve faiz ödemesine ayırmaktadır. Bu da yetmemekte, hâlâ inanılmaz boyutta reel faizlerle borç ve faiz yükünü gelecek kuşaklara yıkmaktadır. Bu kuşaklar arası kaynak transferi durmadıkça, yani gelecekte üretimin şu an hayattaki çok dar bir kitleye aktarılması durdurulmadıkça, uzun dönemli istikrarın kurulabilmesi bana zor gibi geliyor.

Üçüncü temel sorun, programın, "finansal şokların uzun dönemde nötr olması" gibi bir dogma üzerine kurulmuş olmasıdır. 1970'li yıllardan bu yana Milton Friedman öncülüğünde yükselen monetarizm çizgisinde, herhangi bir parasal, finansal olayın, şokun uzun dönemli kalıcı etkisi olmayacağı dogması üzerine kuruludur. Ekonomik deyişle, neoklasik iktisat teorisinin farklı varyantlarına göre, para uzun dönemde nötrdür. Yani parasal, veya Türkiye'nin yaşamış olduğu türden finansal şokların, ülkelerin üretim yapısına, üretim biçimine, fiziki yatırımlara uzun dönemde etkisi ol(a)maz. Ekonominin "şaşmaz dinamikleri" parasal, finansal değişimleri, şokları er ya da geç nötralize eder.

Bu argümanı Türkçeleştirirsek: IMF'ye ve bu çizgiyi takip eden Türkiye'deki ekonomi politikası uygulayıcılarına göre, Türkiye'nin yaşamış olduğu bu finansal krizin uzun dönemli "reel" etkisi olamaz. Yatırım kararlarını etkileyemez, üretim biçimlerini değiştiremez.

Türkiye'nin sorunu, siyasilerin rant arayışının yanında, 1989 yılında, reel ve parasal altyapısı oluşturulmadan kurumlaşan kısa dönemli sermaye liberalleşmesinin bir türevidir.

Üreten şirketleri sadece finansal kriz nedeniyle kapattıramaz. Piyasa yapısını ve dolayısıyla rekabetin dozunu değiştirmez. Bu mantığa göre, olan biten, sadece bazı reel sektör şirketlerinin talep nedenli ellerindeki üretim kapasitesini "geçici olarak" tam kullanmamasıdır. Son günlerde, küçülen üretim için pek sık sorulan "Dibe vurduk mu acep?" sorusunun çerçevesini bu parasal nötrallite çizmektedir.

Daha iyi anlayabilmek için istatistiksel anlamda, ekonomilerin büyüme sürecini analiz edebilmek için GSYİH, endüstriyel üretim gibi önemli makro ekonomik büyüklükleri iki parçaya bölmek gerekir. Birinci parça trenddir. Yani, ülkenin doğal büyümesini içeren uzun dönemli büyüme yönüdür. Nüfus artışı, teknolojik gelişmeler, rekabet seviyesi gibi yapısal faktörler arz yönlü olarak bu uzun dönemli büyüme yönünü yani "trend"i belirler. Bu faktörler bir günden diğerine değişmediği için etkiledikleri trend de genellikle sığrama emaresi göstermez. Bu, bir ülkenin üretim verilerinin omurgasıdır. İkinci parça ise geçicidir. Bu parçaya da konjonktürel parça diyelim. Çevrimler halinde, trend çizgisinin çevresinde dolanır. Ekonominin trend çizgisinin altında durgunluğa girmesi (resesyon) veya trend çizgisinin üzerinde ısınması bu çevrimlerle gözlenir. Ekonomideki tüketim bir nedenle (belirsizlik, olumsuz beklentiler vesaire) azalırsa, üreten şirketler geçici olarak üretimi azaltırlar. Ekonomi politikasını belirleyenler tüketimi canlandırmak, dolayısıyla üretime yardımcı olmak için, mesela faizleri düşürebilir, para basabilir veya mali politikalar aracılığı ile kamu harcamalarını arttırabilir. Ekonomi politikası geçici olan bu olumsuzluğu giderebilir.

Konjonktürel parçayı etkileyen parasal, finansal değişiklikler, şokların, trendi yani uzun dönemli büyüme sürecini, üretimin yapısını, rekabetin yapısını etkilemeyeceği varsayılır. Neoklasik iktisat teorisinin ana taşıdır. Türkiye'nin yaşadığı da finansal bir krizdir(r). IMF'ye göre, bu da her finansal, parasal kriz gibi, trendi, yani üretim yapısını, biçimini etkileyemez. Bu argümana göre, Türkiye, geçici bir finansal krizin talep azalması kökenli kapasite kullanımına olan olumsuz etkisi yüzünden "geçici" bir durgunluk dönemine girmiştir. Durgunluk sürecinin kalıcı olması, kökleşmesi mümkün müdür? Bu ancak, neoklasik iktisat öğretisinin öngörmediği, finansal kriz sonrası "trend"de kırılmayla mümkündür. Elbette, bu durumda ekonomi politikası da, standart makro ekonomik manipülasyonlardan (parasal ve mali araçların kullanımından) farklı olmalıdır. Türkiye'de,

finansal şok sonrası uzun dönemli üretim yapısının değişime uğruyor olma ihtimali yüksektir.

Her gün, bir daha açılmayacak bir biçimde kapanan üretim birimleri, fabrikalar atölyeler veya birleşmeler yaşanıyor Türkiye'de. Rekabetin yapısı değişiyor. Üretim yapısını, biçimini değiştiriyorlar. Elbette sağlıklı veriler ortaya çıktığında istatistik analizinin yapılması gerek, yine de korkarım Türkiye'nin büyüme trendi, yani uzun dönemli büyüme yapısı, yani omurgası değişiyor. Bükülüyor. Kırılıyor.

Yani bu üç temel sorun altında, standart makro ekonomi politikaları uzun dönemli büyüme sürecini kuramaz diye düşünüyorum. Yüksek reel faizler, borç ve faizleri ödeyebilmek için insani yatırımdan vazgeçme ("primary surplus" diye de okuyabilirsiniz) ve finansal kriz sonrası üretimin omurgasında muhtemel kırılma veya bükülme.

3-) Programın, IMF'nin üçüncü kuşak kriz analizi doğrultusunda özellikle bankacılık konusunda özerk bir denetleme kurumunu çalıştırması, bütçe dışı fonların tek bir yapı altında toplanması, mali yapının şeffaflaştırılması anlamında, olumludur. Ancak bu da Türkiye'nin temel sorununu sadece "ahlaksız" politikacılarla izah etme ile ilgilidir. Yani sorunu hükümetlerin reel harcamaları ile açıklama eğilimi ile tutarlıdır. Sorunun bir parçasına çözüm getirmesi olasıdır.

Tütün ve şekerde liberalizasyon ise yangından mal kaçırır gibi çıkarılmış kanunlardır. Hükümetlerin siyasi çıkar amaçlı destek alımlarını kesmek, ki faiz ödemelerini dahil ettiğinizde devlet harcamaları içindeki yeri küçüktür, dolayısıyla o konuda bütçeye disiplin amacını taşısa bile, bu kararın büyük şehirlere göç gibi çok ciddi sosyal boyutunu tartışmadan alınması ilginçtir.

Günümüzde Türkiye'yle kıyaslanamayacak büyüklükteki AB'nin hatta ABD'nin korumacı tarım politikaları belli iken (AB'nin bütçesinin neredeyse varlık nedeni Ortak Tarım Politikası çerçevesinde tarıma destek bütçesidir) nüfusun çok önemli bir bölümünün tarımla geçindiği Türkiye'de, üretim alternatifi göstermeden alınan böylesi kararların sosyal mobilite etkisini görmemek tuhaftır. Bu konu aynı 1989 tarihli kısa dönemli sermaye serbestisi kararının alınışına benzemektedir. Korkarım ekonomik ve sosyal maliyetlerinin yüksek olma potansiyeli vardır.

4-) Ekonomi teorisinde "küreselleşme", bütün malların ve işgücü dahil bütün üretim faktörlerinin, yani kısa ve uzun dönemli

**Türkiye'de,
finansal şok
sonrası uzun
dönemli
üretim yapısının
değişime
uğruyor olma
ihtimali
yüksektir.**

sermayenin, nitelikli ve nitelikli olmayan işgücünün serbest dolaşımıdır. Argümanın ekonomik temeli, fiyatların serbest olduğu bir ortamda, ancak esnek üretim faktörlerinin kıt kaynakların en iyi dağılımını sağlayabileceğidir. Üretim faktörlerinin dolaşımının önündeki engellerin kalkması, üretim faktörü fiyatlarını, yani sermaye için reel faizi ve emek için reel ücretleri ülkeler arası eşitleyecektir. Üretim, yatırım, tüketim vs. kararları küresel piyasa şartlarında verilecektir. Bu hareketliliği sağlamak için Bretton Woods sonrasında uluslar üstü kurumlar arası iş bölümü yapılmıştır. Örneğin, IMF, öncelikli olarak sermaye hareketlerinin serbestisi için gerekli kurumsal altyapıları, özellikle gelişmekte olan ülkeler bazında sağlamaya çalışır. Dünya Ticaret Örgütü, malların serbestisi için uluslararası anlaşmaları hazırlar. Teknolojinin ve nitelikli işgücünün sınır tanımadığı bilinmektedir.

Peki, önemli bir üretim faktörünün, yani "nitelikli olmayan emeğin" hareketliliği için hangi kurum uğraşır? Bir kriz başladığında sermayenin giriş çıkışı uluslararası anlaşmalarla garantilenmiştir. Peki, temel üretim faktörlerinden emeğin giriş ve çıkışını hangi gelişmiş ülke garantiler? Hangi kurum? Bırakın böyle bir kurumun varlığını, böyle bir tartışma var mıdır? Hayır. Neden?

Çünkü, bu sefer liberalleşmesi gereken piyasalar, gelişmiş ülkelerin emek piyasalarıdır. Bir hipotetik örnek vereyim: Gelişmekte olan bir ülkede, bir ekonomik kriz yaşansın. Reel ücretler neredeyse sıfırlansın. Ve "küreselleşmenin altın kuralı" olan üretim faktörü hareketliliği ile, yüksek maaş veren ABD'ye, Belçika'ya, Almanya'ya, nitelikli olmayan işgücü aksın. Emeğin faktör fiyatlarını, yani reel işçi ücretlerini, ülkeler arası eşitleyin. Yani gelişmiş ülkedeki reel ücretleri düşürsün. Olabilir mi böyle bir şey?

Gelişmiş ülke emek piyasaları dışarıya bu kadar kapalıyken, gelişmekte olan sermaye piyasaları dışarıya neden bu kadar açıktır? Elbette ekonomik rasyonelitesi olan her akli başında ülke, kısa ve uzun dönemli hedeflerini tanımlar. Buna göre kurumsal altyapısını oluşturur. Şirketleşmiş ABD ve gelişmiş Avrupa ülkelerinin ekonomi anlayışı budur ve buna göre gerçek küreselleşme oyununun kuralına her zaman uyulmaz. Emek piyasasının açılması için gerekli şartlar oluşmadan piyasalar açılmaz. Nasıl olur da, güdük, gelişmekte olan ülkelerin sermaye piyasaları bu kadar açıktır?

Oyunun kurallarını anlamadan, pazarlık etmeden, gerekli yerel kurumları oluşturmadan, kendini arenaya atacak, patronajla, siyasi

çıkarla, asimetric bilgiyle, uluslararası ve güdük yerel sermayeyi, derinliği olmayan sermaye piyasasının tatlı getirilerinden yararlandıracak Üçüncü Dünya ülkeleri hep vardır.

Ekonomik anlamda küreselleşmenin tek tanımı, malların ve nitelikli olmayan emek dahil bütün üretim faktörlerinin ülkeler arası hareketliliğidir.

Gelişmekte olan ülkelerin sermaye liberalleşmesi de uluslararası görüşmelerde gelişmiş ülke emek piyasalarının liberalleşmesine karşı pazarlığın parçası olmalıdır kanımca.

5-) Önerilerim, daha önce öne sürdüğüm 3 temel sorunla ilgili olacaktır. Ülke iflas riski ortada oldukça, reel faiz sorununu halletmek, sadece standart makro politikalarla, bence mümkün değildir. Kanımca, bütün enerjinizle yöneldiği-niz borcu ve faizlerini çevirme politikaları, korkarım ekonomi biliminde kullanılan "sabit nokta teorisi" gibi tek bir noktaya, ülke iflasına veya reel varlık-borç, faiz takasına doğru çekecektir Türkiye ve benzeri ülkeleri. Bu konuda üç konuya değinmek istiyorum.

Birincisi, kuşaklar ve toplumlar arası kaynak transferini kesmeye çalışmaktır, ki bu aynı zamanda etik bir sorundur. Türkiye gelecekte ne olmak istediğini tanımlamalı ve bir mastır plan hazırlamalıdır. Bunun için gerekli olan ise, uzun bir dönemi kapsayan, belki 40-50 yıllık, bir dönemler arası bütçedir. Türkiye, bunun çatısını kurmalıdır. Yani Türkiye, kaba hatlarıyla üretim sürecinin omurgasının uzun vadede nereye varacağını hesaplayabilmelidir.

Ancak dönemler arası üretimin hangi seviyede olacağını belirleyebilirse, karşılığı olan dönemler arası tüketime ne olması gerektiği konusunda fikir sahibi olabilecektir. Bu uzun dönemli tüketim potansiyelinin ne kadarının devletin harcamaları olacağını belirleyebilmelidir. Devletin yapacağı harcamaların hedefi ne olmalıdır? Türkiye, ne tür bir insan kitlesi ile hangi uluslararası kurumlarda yer almak istediğini belirlemelidir.

Türkiye'nin şu anda durduğu noktaya gelişini anlayabilmek için, geçmişe ait dönemler arası bütçesine bakmak yeterlidir. Yani son 50 yılda Türkiye bütçelerinin toplamının ne kadarı borç-faiz ödemesine gitmiş, ne kadarı insani yatırıma (eğitim, sağlık şehirler vs.) ve ne kadarı askeri harcamalara... Buradaki kompozisyon, Türkiye'nin 40-50 yıl öncesine kadar giden uzun dönemli tercihlerinin, yani şu anda durduğumuz noktanın, özeti. Yeni kuracağınız dönemler arası bütçe, işte "yeni" uzun dönemli tercihlerinizi yansıtmalıdır. Eğitimli, sağlıklı yani etkin olarak üretebilen bir

**Türkiye
gelecekte ne
olmak
istediğini
tanımlamalı ve
bir mastır plan
hazırlamalıdır.**

toplum mu istiyorsunuz?

O zaman, devletin dönemler arası bütçesine eğitim, sağlık, teknoloji ve şehir yatırımları çok büyük boyutta girmelidir. Gelecek kuşakları feda mı etmek istiyorsunuz? O zaman, bütçeniz bütün enerjisini borç-faiz ödemesine ayırmalıdır.

Böyle bir plan yapabilmek için şu an göbeğinde durduğumuz borç-faiz sarmalını sıfırlamanız veya büyümesini durdurmanız gerekmektedir. Gelecekte borcu ve faizlerini ödemesi gereken kuşaklara, insan kaynağına yapılması gereken yatırımları keserek, zaten başlamış olan Ponzi oyununu bir şekilde kısa dönemli de olsa ömrünü uzatmaya çalışmak, namus borcu algısıyla borç-faiz ödemesine yönelmek ve bunun ötesinde gelecek kuşakların borç-faiz yükümlülüğünü sürekli olarak arttırmak, kaçınılmaz sonu yakına çekmekten başka bir şey değildir kanımca.

Ülke iflas riskini sürekli artıran ve reel faizleri sürekli yukarı çeken kısa dönemli sermaye girişini (çıkışını değil) kontrol altına almak bu konuda yardımcı olabilir. Yine bu bağlamda borcu yeniden yapılandırmak ve geçmişte vaat edilmiş faiz hadlerini uluslararası ve yerel finans kurumlarıyla yeniden görüşmek.

Geçmişte akıl almaz boyutta sağlanmış kazançlarını da göz önüne alarak yeniden masaya oturmak. Sonuçta Arjantin'in durumuna düşmeden bu tür bir önlem almak önemli kanımca.

Finans piyasalarının ve IMF'nin bu tür politikalara tepkisi ters olacaktır kuşkusuz. Burada Türkiye'nin önceliklerinin iyi belirlenmesi anahtardır. Ya bütün gücünüzle eğitilmiş insan ve rekabeti destekleyen ve denetleyen kurumlar kanalıyla gelecekte üretmenin şartlarını kuracaksınız, bir daha Ponzi oyunu oynamayacak siyasi kurumları oluşturacaksınız ve ancak ondan sonra standart makro ekonomi politikaların anlam kazanmasını sağlayacaksınız ya da insani yatırımdan vazgeçerek, gelecekte kaynak transferinin mümkün olmadığı, yani iflas ettiğiniz noktada, siyasi ve ekonomik egemenlik şartlarını başka kurumlara devredeceksiniz. Bu bir tercih meselesidir. Düşünmek lazım üzerinde.

İkinci.nokta ise, reel faizlerin, bir sihirli değnekle düşmesinin aslında bir şekilde mümkün olmasıdır. O değnek de, hayal gibi görünse bile, Türkiye'nin AB özellikle Para Birliği için takvim almasıdır. 1997 yılındaki İtalya örneğinde olduğu gibi, mali disiplinle beraber Para Birliği'ne kabul edilmek, iflas

riskini ortadan kaldırmaya bile çok azaltacağı için sihirli çubuk etkisi yaratabilir.

Üçüncü nokta ise, Türkiye ve benzeri ülkelerin gerçek küreselleşme tartışmasını açabilecek konumda olmasıdır. Etkinlik perspektifinden yola çıkan standart ekonomi teorisinin temelleri, çeşitli nedenlerle varolan belirsizlik kökenli riskleri dağıtmak üzerine kurulmuştur. Küresel anlamda malların ve sermaye liberalleşmesinin kurumsallaşmasının altında, şirketlerin ve ülkelerin kendi ekonomilerinde ve pazarlarında karşılaşabileceği riskleri diğer ülke pazarları aracılığı ile dağıtma güdüsü vardır. Diğer bir deyişle, gelişmiş ülkelerin elinde yoğun olarak bulunan kısa ve uzun dönemli sermaye sadece ülke sınırları içerisinde kaldığında, o ülkenin bir sebepten dolayı yaşayabileceği olumsuz ekonomik etkilerin riskini tamamen üstüne alacaktır.

Başka ülkelere de yatırım yapmak, ülke bazı konjonktürel olumsuzlukları azaltacağı gibi, genellikle yüksek düzeydeki hareketlilikle daha yüksek getiri imkanını sağlayacaktır. Aynı şekilde bir malı sadece ülke içerisinde üretmek ve satmak, o ülke çaplı potansiyel olumsuzluklara karşı sigortalanmamaktır. İhraç etmek, ülke çaplı riski, diğer ülke pazarları aracılığı ile dağıtmaktır. Gelişmekte olan ülke perspektifi ile ise, bu ülkelerde diğer üretim araçlarından çok daha fazla bulunan emeğin serbestisi, sermayenin ve malların serbestisi ile ulaşmaya çalışılan riski dağıtma argümanı ile aynı niteliği taşımaktadır. Ülke çaplı ekonomik olumsuzluklara karşı bir sigortadır. Ülke çaplı olumsuzluklara karşı göç alternatifi, gelişmekte olan ülkenin riskini, gelişmiş ülke emek piyasalarıyla paylaşmaktır. Göçün önünde kurumsal engellerin olması ise gelişmekte olan ülkenin elindeki en yoğun üretim aracını, kendi ülke riskleri ile baş başa bırakmaktır. 80'li yıllardan itibaren, Türkiye dahil, hemen hemen bütün gelişmekte olan ülkelerin mal, sermaye ve emek piyasaları serbest rekabete açılmıştır. Serbest rekabet şartlarına açılmayan neredeyse tek üretim aracı piyasası, gelişmiş ülkelerin emek piyasalarıdır.

Bu tuhaf tutumda, özellikle Avrupa Birliği öncü rolü üstlenmektedir. Küreselleşmenin tutarlı bir biçimde ekonomik mantığa oturabilmesi için, emeğin ülkeler arası serbestisi şarttır. Bu tartışmayı ve gerekli kurumsallaşmayı da gelişmiş ülkeler yapmayacağına göre, görev, Türkiye gibi niteliksiz emek yoğun ülkelere düşmektedir.

**Serbest
rekabet
şartlarına
açılmayan
neredeyse
tek üretim
aracı
piyasası,
gelişmiş
ülkelerin
emek
piyasalarıdır.**